

Neraksturīgs cekulaino cīruļu *Galerida cristata* ligzdošanas gadījums Liepājā

Teksts un foto: KĀRLIS MILLERS

Lāčplēša ielā 21–15, LV-1050, Rīgā; karlowitch@inbox.lv

Cekulainais cīruļis *Galerida cristata* ir plaši izplatīts kontinentālajā Rietumu Palearktikā, sākot ar boreālo zonu līdz pat Atlasa kalniem Ziemeļāfrikā. Uzturas galvenokārt atklātās, sausās vietās ar zemu veģetāciju, arī cilvēka rūpnieciskās darbības zonā (Snow, Perrins 1998). Eiropā ligzdo vairāk nekā 3 600 000 pāru cekulaino cīruļu (BirdLife International 2004). Populācija Igaunijā 0–10 pāru (1998.–2002. g.), Lietuvā 0–10 pāru (1999.–2001. g.), Baltkrievijā 1000–1500 pāru (1997.–2002. g.), Polijā 7000–10 000 pāru (2000.–2002. g.; Elts *et al.* 2003, BirdLife International 2004).

Latvijā cekulainais cīruļis ir ļoti rets ligzdotājs un nometnieks. Pirmā ligzda pēckara periodā atrasta 1995. gadā Liepājā, Ezerkrasta rajonā. Otro reizi ligzdošana tajā pašā vietā pierādīta 2001. gadā, kad novērots jau lidojošs jaunais putns. Domājams, ka daži pāri šeit ligzdo katru

gadu un tie paši putni turpat arī ziemo. 2003. gada janvāri daži īpatņi novēroti arī Liepājas ostā pie centrālā mola. Niecīgā populācija varētu būt uz iznīkšanas robežas. Reti novērots citur Latvijā pēdējos gados – pavasara migrācijas laikā Kolkā, Straupē un Papē, ligzdošanas sezonā – Pāvilostā un Ļaudonā (Celmiņš, Matrozis 2006).

Pēc ilgstošiem novērojumiem 2005. gada pavasarī Liepājā izdevās pierādīt trešo cekulainā cīruļa ligzdošanas gadījumu. Tas izrādījās sugai netipisks – Jaunās slimnīcas rajonā novērots, ka viens tēviņš bija kopā ar divām mātītēm. Atrastas divas ligzdas, no kurām viena dažas dienas pēc pilna dējuma fiksēšanas (piecas olas) tika izpostīta, bet otrā sekmīgi tika izperētas četras olas un izvesti trīs jaunie putni. Ligzdas atradās klajumā iepretī Kārķļu ielai, mazas taciņas malā. Pirmā ligzda (atrasta 30. aprīlī) atradās ap 2,5 m attālumā no takas, otra (atrasta 14. maijā) – ap

2 m attālumā no tās pašas takas, tajā pašā klajumā. Attālums starp abām ligzdām bija ap 41,5 m. Saskaņā ar literatūras ziņām attālums starp divu pāru ligzdām parasti ir lielāks nekā 200 m; tuvāka ligzdošana aprakstīta tikai vietās, kur suga sastopama ļoti lielā skaitā. Savukārt atkārtotie dējumi reģistrēti 5–80 m attālumā no pirmās ligzdas (Cramp 1988).

Lauka pieraksti

21.04. Pie Jaunās slimnīcas novēroti divi cekulainie cīruļi. Nolēmu nedaudz vēlāk pārbaudīt šo vietu.

Cekulainā cīruļa ligzdošanas biotops Liepājā 23.04.2005. Ar bultiņām norādītas abu ligzdu atrašanās vietas.

Nesting habitat of Crested Lark at Liepāja City, 23.04.2005. Pointers denote the sites where both nests were found.

23.04. plkst. 7.30–10.30. Iepriekšējā vietā Grīzupes un Aisteres ielas krustojumā putnus vairs neatradu, tuvāko vietu apsekošana arī nedeva rezultātus. Spriedu, ka tie varētu būt bijuši migranti, un devos prom. Taču tad, kādus 30 m uz pilsētas centra pusi no Grīzupes un Kārķu ielas krustojuma, ceļa malā pamanīju barojamies vienu cekulaino ciruli! Kamēr apgriezu auto, putns jau bija nozudis. Nolēmu papētīt tuvāko apkārtni vēlreiz. Apstājos uz Kārķu ielas un pēc brīža ievēroju kustību pļavā kādu 40 m attālumā. Binoklī redzēju, ka tas ir cekulainais cirulis ar zaļu kušķīti knābī. Pēc neilga laika pamanīju arī otru putnu. Vērojot putnus aptuveni 90 minūtes, diezgan precīzi fiksēju vietu, kur viens no tiem sēdās ar savāktajiem zaļu kušķiņiem. Ligzdu acimredzot būvēja tikai mātīte, jo otrs putns lidiņās apkārt un dziedāja.

30.04. plkst. 8.00–9.30. Apstājies iepretim Kārķu ielas 3. namam, uzreiz ieraudzīju vienu no putniem, un vēl pēc aptuveni 15 min. abi īpatņi jau bija vērojami vienlaikus. Kad ieņēmu iepriekšējo novērošanas posteni starp netālu esošajiem betona blokiem, no iespējamās ligzdas vietas pacēlās cekulainais cirulis. Aptuveni pēc 10 min. putns atgriezās un nosēdās precīzi tajā pašā vietā. Noteicis iespējamo ligzdas atrašanās vietu, lēnām devos klāt. Atradu cekulainā ciruļa ligzdu ar piecām olām, zaļu ciņa malā, aptuveni 2,5 m attālumā no takas. Nofotografēju dējumu un atgriezos novērošanas punktā. Cekulainais cirulis ligzdā atgriezās jau pēc 3 min. Tomēr, projām braucot, novēroju atkal divus putnus barojamies pie Grīzupes un Kārķu ielas krustojuma. Vai šajā vietā uzturētos trīs cekulainie ciruļi?

8.05. Īslaicīga kontrole. Kad tuvojos ligzdas vietai, izcēlās vecais putns un ligzdā bija visas piecas olas. Aizdomīgs fakts – kādus 40 m uz māju pusi no atrastās ligzdas ievēroju divus cekulainos ciruļus vairākkārt noplivināties virs viena un tā pašā zaļu pudura, kā arī sēžamies tajā. Bet laika trūkuma un apkārtējās situācijas dēļ nesanāca pārbaudīt šo vietu.

14.05. plkst. 8.20–11.20. Piebraucot vecajā vietā, nav redzams neviens no cekulainajiem ciruļiem. Piegājis pie ligzdas, konstatēju, ka tā ir izpostīta, nav nevienas olas, izklājums izrauts no ligzdas dobuma un mētājas 30 cm attālumā. Atgriežoties

Pirmā cekulaino ciruļu ligzda, kas vēlāk tika izpostīta, 30.04.2005.

The first nest of Crested Lark that later was found destroyed, 30.04.2005.

Otrā ligzda ar četriem mazuļiem 20.05.2005.

The second nest with four young, 20.05.2005.

Jau lidojošs jauns cekulainais cirulis Liepājā 3.06.2005.
Crested Lark young after fledging at Liepaja, 3.06.2005.

Visi trīs pieaugušie cekulainie cīruļi. Kreisajā pusē – abas mātītes, pa labi – tēviņš. Visi fotografēti ligzdošanas rajonā Liepājā 6.07.2005.
All three adult Crested Larks. Left – both females, right – the male. All birds photographed in nesting site at Liepaja City, 6.07.2005.

pie auto, pēkšņi pamanīju, ka apmēram 4 m attālumā nosēdās cekulainā cīruļa tēviņš ar lielu kāpuru knābi. Pēc aptuveni stundu ilgas vērošanas secināju, ka tiek baroti mazuļi jaunā ligzdā, un precizēju tās atrašanās vietu. Tā bija tieši turpat, kur jau redzēju divus putnus 8.05. Otrā ligzda atradās vēl tuvāk takai (1,5 m), bija faktiski bez jumtiņa un ar izeju uz austrumu pusi. Ligzdā bija četri mazuļi, šķīlušies pirms 3–5 dienām.

15.05. plkst. 8.30–9.30. Vērojot ligzdas vietu no auto, novēroju, ka – atlidoja viens no vecajiem putniem ar barību un palika ligzdā, pēc dažām minūtēm pielidoja otrs putns un, parbarojis mazuļus, nosēdās turpat netālu. Turpinot nepārtraukti novērot ligzdu un tās apkārtni, aptuveni 8–10 min. nekādu kustību neredzēju, un tad turpat pie mašīnas ieraudzīju vēl vienu pieaugušo putnu, mātīti! Tātad apstiprinājās pieņēmums, ka šeit uzturas trīs putni, tēviņš un divas mātītes, turklāt visi trīs pieaugušie putni

baroja vienu perējumu! Jau 23.04. apsekojot apkārtni, šķita, ka gaisā redzēju trīs cekulainos cīruļus, bet nebiju pilnīgi drošs, jo skatīju tos patālu binokli un tikai viens izdeva balsi. Tagad visi trīs putni baroja vienu perējumu!

20.05. plkst. 5.30–6.00. Četri mazuļi tuvākajās dienās gatavi pamest ligzdu, acis vaļā, spalviņas no makstīm jau laukā.

27.05. plkst. 7.00–8.00. Vecie putni baro vismaz trīs izvestus jaunus putnus aptuveni 40–50 m no ligzdas. Vienlaikus redzēti divi vecie putni un dzirdēta balss, visticamāk, arī pieaugušais putns. Viens no vecajiem galvenokārt sēž uz kanalizācijas lūkas paaugstinājuma un vēro apkārtni, kamēr pārējie divi vāc barību.

29.05. plkst. 8.30–11.20. Pēc ilgstošas meklēšanas atradu veco putnu, kas aktīvi barojās. Sekoju tam kādas 20 min., līdz putns paēdis savāca barību knābi un aizlidoja barot jaunus uz to pašu vietu, kur 27.05.

8.06. plkst. 10.15–12.00. Piebraucot ligzdošanas vietai, neredzēju nevienu cekulaino cīruļi, aptuveni 30 min. apstaigājot tuvāko teritoriju, tā arī nevienu putnu neatradu. Nākot atpakaļ pie automašīnas, ieraudzīju pieaugušo putnu. Veicu atkārtotu apkārtnes apskati, rezultātā atradu visus trīs jaunus putnus un vēl vienu pieaugušo.

6.07. plkst. 8.30–11.30. Beidzot izdevās vienlaikus novērot un nofotografēt visus trīs pieaugušos putnus, abas mātītes un tēviņu. Tēviņš mēģināja riestot, bet mātītes vienkārši kvernēja ceļa malā, pa laikam šo to uzknābājot. Jaunie putni netika redzēti.

13.07. plkst. 6.15–9.15. Šajā laikā izdevās vienlaikus novērot sešus cekulainos cīruļus – pieaugušo tēviņu, divas mātītes un trīs jaunus putnus, acimredzot atkārtotā dējuma nav.

17.09. plkst. 17.55–18.10. Uz Kārķu ielas 3. nama jumta aktīvi dzied cekulainā cīruļa tēviņš.

2.10. plkst. 13.30. Ik pa laikam iedziedas cekulainais cīruļis, diemžēl pašu putnu neizdošanas ieraudzīt.

Diskusija

Cekulainajam cīruļim, būvējot ligzdu, paiet 2–3 dienas un perēšanas periods ir 11–13 dienas (Snow, Perrins 1998). Tādejādi pilnībā tika izslēgta iespēja, ka pēc ligzdas izpostīšanas tā pati mātīte būtu uzbūvējusi otro ligzdu. Jau 30.04. radās aizdomas, ka šajā teritorijā uzturas trīs pieaugušie cīruļi. 15.05. konstatēju, ka vienu un to pašu perējumu baroja trīs pieaugušie putni – viens tēviņš un divas mātītes. Tēviņam cekuls ir garāks nekā mātītei, īpaši labi tas bija redzams, kad visi trīs pieaugušie putni bija skatāmi vienlaikus. Arī abu dzimumu uzvedība bija atšķirīga. Ligzdu veidoja tikai mātīte, kamēr tēviņš sedēja netālu, palaikam iedziedoties, vai arī veica riesta izlidojumus un dziedāja. Arī mazuļu barošanas laikā aktīvākas bija mātītes. Atkārtots dējums netika konstatēts. Literatūrā cekulainais cīruļis aprakstīts kā monogāma suga, tomēr minēts arī, ka iespējami izņēmumi, balstoties uz gadījumiem, kad ligzdošanas teritorijā novēroti trīs putni, kā arī situāciju, kad vienā ligzdā atrasts dubults dējums (Lynes 1912, cit. pēc Cramp 1988).

Summary

Unusual breeding occurrence of Crested Lark *Galerida cristata* at Liepaja, Latvia

An atypical nesting behaviour of Crested Lark was observed at Liepaja city, which is the only known site in Latvia where this species breeds in recent years. In spring of 2005, at first two adult Crested Larks were observed near the Liepaja border. After one week, a nest with eggs was found at the same place. Few days later, this nest was found destroyed, and another nest was located nearby (ca. 42.5 m far from the first nest), already containing four young (ca. 3-5 days old). As a result of regular observations, there were three adult Crested Larks seen at the same time and also photographed. All three adults (a male and two females) shared the feeding of young in the same nest!

Literatūra

- BirdLife International 2004. Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK: BirdLife International. 374 pp.
- Celmiņš A., Matrozis R. 2006. Latvijas putni. Internets: <http://www.putni.lv> (skatīts 20.01.2005.).
- Cramp S. (ed.). 1988. The Birds of the Western Palearctic. Volume 5: Tyrant Flycatchers to Thrushes. New York: Oxford University Press. 150-155.
- Elts J., Kuresoo A., Leibak E., Leito A., Lilleleht V., Luigujõe L., Lohmus A., Mägi E., Ots M. 2003. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 1998.-2002. a. - *Hirundo* 16: 58-83.
- Snow D. W., Perrins C. M. 1998. The birds of the Western Palearctic. Oxford University Press. 1037-1040.